

РОЗДІЛ 5. РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛИХ ТА СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

PROBLEMS AND PERSPECTIVES OF BUSINESS ACTIVITY OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN UKRAINE

У статті проаналізовано проблеми та перспективи діяльності малих та середніх підприємств в Україні, зокрема, зміни, що відбулися після нововведень у законодавстві. Доведено, що державна регуляторна політика має прямий вплив на функціонування малого та середнього підприємництва. Визначено, що на сьогоднішній момент підприємства перебувають у процесі адаптації до нових умов існування. Досліджено, як впливають нові зміни у законодавстві на підприємницьку діяльність, а також запропоновано перспективні напрями покращення середовища існування та діяльності малих і середніх підприємств. Проаналізовано європейський досвід підтримки малого і середнього підприємництва, а також охарактеризовано основні інструменти європейської регуляторної політики.

Ключові слова: мале та середнє підприємництво, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, нормативно-правове регулювання, норми і тарифи.

В статье проанализированы проблемы и перспективы деятельности малых и средних предприятий в Украине, в частности изменения, произошедшие после нововведений в законодательстве. Доказано, что государственная регуляторная политика имеет прямое влияние на функционирование малого и среднего предпринимательства. Определено, что на сегодняшний момент предприятия находятся в процессе адаптации к новым условиям существования. Исследовано, как влияют новые

изменения в законодательстве на предпринимательскую деятельность, а также предложены перспективные направления улучшения среды обитания и деятельности малых и средних предприятий. Проанализирован европейский опыт поддержки малого и среднего предпринимательства, а также охарактеризованы основные инструменты европейской регуляторной политики.

Ключевые слова: малое и среднее предпринимательство, органы государственной власти, органы местного самоуправления, нормативно-правовое регулирование, нормы и тарифы.

In article was analyzed problems and perspectives of business activity of small and medium enterprises in Ukraine, including changes that appeared after innovations in the legislation. It was also proved that the state regulatory policy has direct impact on the functioning of small and medium-sized enterprises. The European experience of supporting small and medium-sized enterprises has been analyzed, as well as the main tools of the European Union regulatory policy.

Key words: small and medium enterprises, state authorities, local governments, normative and legal regulation, norms and tariffs.

УДК 334.012.64

Чайкіна А.О.

к.е.н., старший викладач кафедри менеджменту і логістики Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

Леонova О.Й.

директор ТОВ «РЕПУТАЦІЯ-ХАРКІВ»

Постановка проблеми. Розглядаючи малі та середні підприємства (складові підприємницького потенціалу регіону) у контексті державного регулювання, можна із впевненістю сказати, що саме вони впливають на розвиток національної економіки та підвищують рівень життя населення. Від того, який вектор державної підтримки реалізується в країні залежить економічний розвиток, соціальна стабільність, захищеність людей та їх добробут.

Держава, маючи юридичну та політичну владу, розробляє механізми реалізації своїх функцій і одним із таких механізмів виступає нормативно-правове регулювання, яке забезпечує розвиток підприємництва, стале економічне зростання, добробут населення та створює в країні юридичну відповідальність та захищеність. У розвинених країнах світу вже давно економічна функція держави реалізується через підтримку підприємництва,

створення сприятливого клімату для розвитку ділової активності серед населення, що забезпечує виконання і соціальної функції, адже зростає матеріальний добробут, створюється середній прошарок населення, кожен із членів суспільства самореалізується та саморозвивається.

Саме тому необхідно проаналізувати, як саме державна політика впливає на діяльність та розвиток малих підприємств в Україні у контексті сьогочасних змін у законодавстві (за 2016 та 2017 роки).

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є визначити, як саме вплинули зміни у законодавстві на діяльність та розвиток малих та середніх підприємств, а також проаналізувати європейський досвід з державного регулювання та підтримки стабільної діяльності підприємств.

Виклад основного матеріалу. Малі та середні підприємства складають майже 99% від загальної

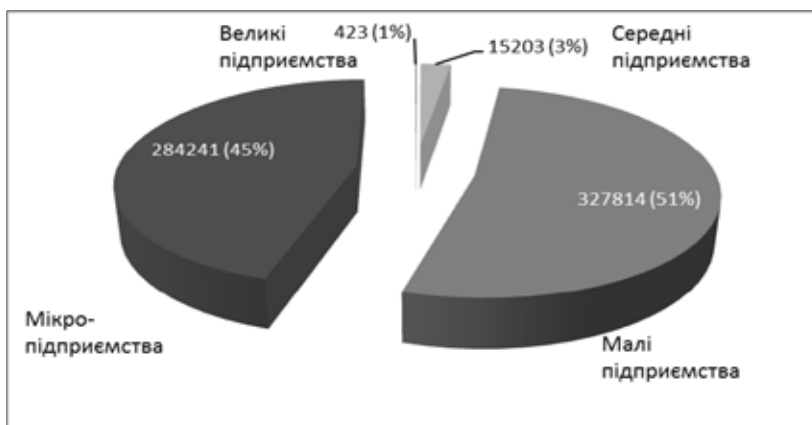

Рис. 1. Кількість підприємств в Україні за розмірами у 2015 році, од.

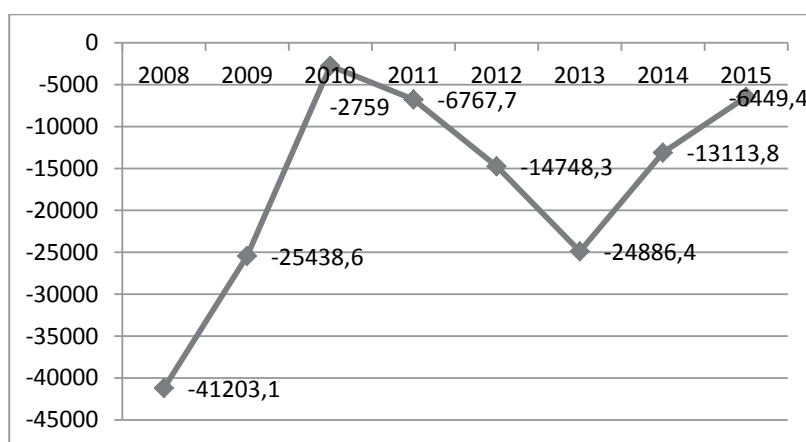

Рис. 2. Фінансовий результат діяльності малих підприємств, млн. грн.

кількості підприємств, що здійснюють свою господарську діяльність в Україні (рис. 1).

Якщо, починаючи з 2010 до 2013 року, офіційна статистична інформація [1] свідчить про прибутковість середніх підприємств, то малі з 2008 року і дотепер як не отримували прибуток від здійснення своєї діяльності та від реалізації робіт, товарів, послуг, так і не отримують і досі (рис. 2).

На жаль, діяльність малих та середніх підприємств відбувається в жорстких конкурентних умовах з великими підприємствами та іноземними агентами, в умовах економічної та політичної нестабільності, недосконалості вітчизняного законодавства.

Нова податкова реформа, що була уведена в дію у 2017 році [2], поки не покращила становище малих та середніх підприємств. По-перше, були внесені зміни щодо оподаткування «спрощенців» другої та третьої груп. До другої групи відносяться фізичні особи-підприємці, які надають послуги платникам єдиного податку або населенню, здійснюють виробництво та продаж товарів, діяльність у сфері ресторанного господарства, мають у своєму складі до 10 найманих працівників і річний обсяг доходу до 1,5 млн грн. До третьої групи відносяться фізичні

особи-підприємці та юридичні особи, які мають річний обсяг доходу до 5 млн грн. (у 2015 році обсяг доходу міг становити 20 млн грн.).

Раніше підприємства другої та третьої групи оподатковувалися лише в тому випадку, коли мали прибуток у певному періоді, то тепер з 1 січня 2017 року вони будуть змушені платити єдиний соціальний внесок 704 гривні на місяць, навіть за умови, коли ними не отримано прибутку взагалі. При цьому «спрощенці», що відносяться до першої групи оподаткування отримали можливість платити лише половину мінімального внеску в розмірі 352грн. на місяць. Така зміна до Податкового кодексу України (ПКУ) призвела до того, що малі та середні підприємства почали масово припиняти свою господарську діяльність, про що свідчать численні черги у ЦНАП. Адже, де брати кошти на сплату податку, якщо підприємство не отримує жодного прибутку. Хоча варіант є – підприємець може певний час платити його із свого «карману», проте, тоді постає питання, чи вартий бізнес таких витрат і, на що жити підприємцю та його сім'ї.

Ще однією зі змін у ПКУ стало запровадження на період до 31 грудня 2021 року податкових кані-

кул для підприємств, у яких річний дохід не перевищує 3-х мільйонів гривень та розмір нарахованої за кожний місяць звітного періоду заробітної плати (доходу) працівників є не меншим, ніж дві мінімальні заробітні плати (тобто, не менше, ніж 6400 грн.). Звільнення від оподаткування податком на прибуток нових суб'єктів малого підприємництва, які відповідають певним критеріям відбувається терміном на 5 років. Новостворені підприємства при цьому отримують вибір, на якій системі краще працювати – у загальній в умовах канікул, або на спрощеній зі сплатою єдиного податку. При цьому такі підприємства повинні відповідати критеріям: або бути утворені після 1 січня 2017 року; або протягом трьох послідовних попередніх років, мати щорічний обсяг задекларованих доходів у сумі, що не перевищує 3-х мільйонів гривень із середньообліковою кількістю працівників від 5 до 20 осіб; або бути зареєстрованими платниками єдиного податку в період до 1 січня 2017 року та мати за останній календарний рік обсяг виручки від реалізації продукції (товарів робіт, послуг) до 3-х мільйонів гривень із середньообліковою кількістю працівників від 5 до 50 осіб.

Одне із нововведень у Бюджетному Кодексі України [3] призвело до погіршення діяльності малих та середніх підприємств. Починаючи з 2017 року, підвищився розмір мінімальної заробітної плати (01.05.2016-30.11.2016 було 1450 грн, 01.12.2016-31.12.2016 було 1600 грн) до 3200 грн. Тут зазначимо, що для робітника таке нововведення безумовно має позитивний ефект. А вже підвищення мінімальної заробітної плати мало на меті «вивести із тіні» реальну заробітну плату працівників (робітників) підприємства. Зазвичай підприємці задля того, щоб знизити податкові відрахування оформлювали своїх працівників на мінімальну заробітну плату, а усю іншу суму виплачували неофіційно «у конверті». Тепер же підприємцям стало не вигідно платити працівнику зарплату не легально. Для підприємців така зміна у законодавстві, на жаль, мала негативний ефект. Підвищення рівня мінімальної заробітної плати тягне за собою також підвищення інших відшкодувань, що сплачує підприємець, зокрема ЄСВ, військового збору і інших податків та зборів. Саме тому деякі підприємці вирішили покращити своє становище завдяки звільненню працівників з підприємства, або навіть через ліквідацію існуючого бізнесу.

Для підприємців, що відносяться до «спрощенців» підвищення мінімальної зарплати призвело до збільшення розміру ставки єдиного податку так, як «спрощенці» 1 і 2 груп прив'язані до мінімальної заробітної плати. Тобто при збільшенні у два рази мінімальної зарплати їм доведеться збільшувати відрахування до пенсійного фонду, податкового та інших.

Можемо зробити висновок, що, хоч зміни у ПКУ та у БКУ були спрямовані на покращення умов господарювання для малих та середніх підприємств,

та на жаль сьогодні в кризових умовах, ці зміни не призвели до позитивного ефекту від свого запровадження. Хоча поки що від моменту змін пройшло не так багато часу, але навіть беручи до уваги середовище функціонування підприємств, яке було створено за роки незалежності України, можемо говорити про відсутність сформованих організаційно-економічних механізмів покращення умов для діяльності малих та середніх підприємств.

Ще однією із актуальних проблем, що стримує розвиток малого та середнього підприємництва в Україні є недотримання контрактних зобов'язань. Багато підприємств надають свої послуги, виконують певного виду роботи або виробляють продукцію в межах укладених контрактів із постачальниками, посередниками, замовниками. Практика показує, що з певною частотою у процесі здійснення господарської діяльності відбувається затримки з виконання контрактів різними сторонами з різних причин. Проте, хоч в угоді і прописуються штрафи з приводу певних спірних моментів при роботі між підприємствами, але реально спочатку ніхто не вирішує свої претензії через суд, вирішуючи все через домовленості, «під чесне слово». На жаль, підприємству, якому заборгували за виконання роботи замовники або партнери, отримують на своєму балансі дебіторську заборгованість. Це призводить до того, що підприємство не має вільних коштів для розпорядження у власних потребах, а іноді навіть не має можливості розрахуватись і по своїх зобов'язаннях.

Навіть коли спір вирішується через суд і видається судовий наказ на стягнення заборгованих коштів, то відповідно за законодавством підприємець може повернути свої кошти у разі наявних грошових коштів на рахунок підприємства-боржника. Якщо ж на рахунках підприємства немає вільних коштів, то на жаль, жодна структура не допоможе їх повернути. Повернення усієї суми заборгованості можливо чекати роками, або до того моменту, поки підприємство-боржник не розпочне процес своєї ліквідації. Але і тут згідно законодавства, кошти розподіляють за черговістю. Перші, хто отримує грошове відшкодування – це працівники підприємства (коли існує заборгованість по виплаті заробітної плати), а вже потім ідуть розрахунки з усіма іншими організаціями, підприємствами і т.д. Тобто, підприємство, яке вчасно виконало усі роботи, поставило виготовлений товар, може отримати величезні збитки або навіть бути доведеним до ліквідації.

Іншою проблемою, що торкнулася усіх українців, не тільки підприємців, є подорожчання вартості комунальних послуг. Якщо підприємство має певну площу (орендовану або власну), то щомісяця воно сплачує комунальні послуги з опалення, водопостачання і т.д. У середньому у 2017 році по Україні вартість водопостачання та водовідведення становить 11,65 грн / куб. м., що стосується

оплати тарифів за централізоване опалення та гаряче водопостачання, то середня вартість по Україні складає 1450 грн за 1 Гкал теплової енергії. Вартість газу для промислових споживачів та інших категорій споживачів з 1 січня 2017 року підвищилася за 1000 куб. м. і становить приблизно від 9,2 до 10,1 тисяч гривень за 1 тисячу кубометрів. Отже, малому та середньому підприємству, щоб сплатити усі комунальні послуги, необхідно збільшувати вартість свого товару або послуги. Але тоді виникає питання, чи захочуть купляти споживачі їх продукцію за вищою ціною, чи буде вона конкурентною на ринку і за рахунок чого можна знову знизити собівартість товару, робіт, послуг?

Виходить, що підприємцю задля свого виживання та стабільного функціонування свого бізнесу необхідно швидко адаптуватись до нових викликів середовища, мати певні резервні фонди, вміти швидко реагувати на зміни у зовнішньому середовищі та бути неабияким винахідником, щоб не дивлячись ні на які перешкоди виходити переможцем із складних ситуацій.

Разом з тим, досвід розвинених країн свідчить, що, попри кризові ситуації, періодичні спади та підйоми в економіці, малі та середні підприємства залишаються головним джерелом забезпечення населення робочими місцями, створення додаткової вартості, ВВП, формування середнього прошарку населення, наповнення бюджету країни та регіону. Цьому допомагає чітка система державної підтримки, а також сформовані інструменти покращення підприємницької діяльності. Беручи до уваги Європейський Союз, зазначимо, що ще у 2008 році було прийнято Закон про малий бізнес (Small Business Act – SBA), який за своєю суттю став першим актом, що визначив умови та перспективи діяльності малого та середнього підприємництва у стратегічній перспективі. Цей акт мав перш за все на меті закласти базові підходи до розвитку підприємництва в Європі, спростити нормативне та політичне середовище для малих і середніх підприємств, а також усунути існуючі перешкоди на шляху їхнього розвитку. Основними пріоритетами в Законі визначено:

- розвиток малого та середнього підприємництва;
- зменшення регуляторного впливу;
- вільний доступ до фінансування;
- доступ МСП до будь-яких ринків і його постійна інтернаціоналізація.

Щорічно проводиться моніторинг з дотримання та реалізації Закону, яким в Європейській комісії займається Мережа посередників малого і середнього підприємництва (Network of SME Envoys) та Асамблея малого та середнього підприємництва (SME Assembly).

Розробленні відповідні інструменти, що дозволяють забезпечувати розвиток МСП на основі принципу «Спочатку подумай про малий бізнес»:

- 1) тест МСП;

- 2) зміна положень у законодавстві, щоб уникнути надмірного навантаження на малі і середні підприємства;

- 3) консультування та постійна комунікація з представниками МСП;

- 4) ефективна робота посередників малого і середнього підприємництва;

- 5) використання загальних дат впровадження регуляторних змін, тобто зміни у законодавстві вступають у силу у точно визначені дати [4].

Відповідно актуальною є адаптація європейського досвіду з державної підтримки та регулювання діяльності малого та середнього підприємництва до вітчизняних умов, запровадження постійних комунікацій між представниками органів державної влади, представниками підприємництва, громадськістю щодо створення ефективних важелів розвитку підприємництва.

Висновки з проведеного дослідження. Після проведеного дослідження можна зазначити, що на сьогодні перспективними напрямками покращення середовища існування та діяльності малих та середніх підприємств можна виділити такі:

1. Вихід малих та середніх підприємств на закордонні ринки збуту продукції (інтернаціоналізація МСП).

2. Диференціація відсоткової ставки кредиту у державних банках України для підприємств різних розмірів та організаційно-правових форм.

3. Створення бізнес-центрів та бізнес-інкубаторів на базі провідних університетів з метою надання консультацій підприємцям-початківцям; проведення тренінгів та семінарів; допомоги у пошуку грантів для реалізації найкращих бізнес-ідей; заохочення молоді, жінок та воїнів АТО до створення власної справи, а також постійний супровід бізнесу на всіх його етапах існування.

4. Розроблення чітких законодавчих норм щодо заснування та здійснення електронної комерції (E-Commerce) та електронного бізнесу (E-Business), що дозволить вивести із тіні бізнес, який існує завдяки електронній мережі Інтернет, а також наповнювати бюджет країни.

5. Взаємодія між органами державної влади, місцевого самоврядування, науковцями та підприємцями щодо узгодження усіх законодавчих актів, проектів та постанов, що стосуються підприємницької діяльності.

6. Цільове використання податкових відрахувань малих та середніх підприємств для допомоги новоствореним підприємствам; підприємцям, що впроваджують інновації або допомагають суспільству та ін.

Отже, можна зазначити, що малі та середні підприємства намагаються адаптуватися до нових умов здійснення господарської діяльності. Зміни, що відбулися у законодавстві мали як позитивний, так і негативний ефект на діяльність МСП. Проблеми у діяльності підприємців в Україні як існували, так і будуть існувати доти, поки не буде

усунено надмірний бюрократизм, суперечності у законодавстві, рейдерські атаки, не виникне конструктивний діалог між владою та підприємцями. Якщо підприємці відчують себе захищеними у правовому та особистісному плані, будуть знати, що усі податки та збори ідуть на забезпечення соціально-економічного розвитку, використовуються не на покриття дефіцитів у бюджеті, а на запровадження нових технологій, впровадження інновацій, допомогу новим підприємствам та громаді, то тоді можна вести мову про економічний розвиток України як європейської держави.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Податковий кодекс України (редакція від 01.01.2017, підстава 1795-19, 1791-19, 1797-19) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

3. Бюджетний кодекс України (редакція від 05.01.2017, підстава 1800-19) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>

4. Euro commerce [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurocommerce.eu/policy-areas/smes.aspx#>

REFERENCES:

1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Podatkovi kodeks Ukrainy (redaktsiia vid 01.01.2017, pidstava 1795-19, 1791-19, 1797-19) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
3. Biudzhetni kodeks Ukrainy (redaktsiia vid 05.01.2017, pidstava 1800-19) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
4. Euro commerce [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.eurocommerce.eu/policy-areas/smes.aspx#>

Chaikina A.O.

Candidate of Economic Sciences,
Senior Instructor at Department of Management and Logistics,
Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University

Leonova O.Y.

Director of Ltd. "Reputacia – Kharkiv"

PROBLEMS AND PERSPECTIVES OF BUSINESS ACTIVITY OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN UKRAINE

The experience of developed countries shows us that despite on crisis situations, recurrent recessions, and downs in the economy, SME's are the main source that provides new jobs, create additional value, GDP, forms a middle segment of the population, fills budget of the country and the region. This helps clear system of state support and formed tools that improve business activity.

In European Union was accepted appropriate tools that ensure the development of SME's on the principle: "Firstly, think about small enterprises": SME's Test; change of provisions in the legislation that help to avoid excessive burden; counselling and constant communication with representatives of SME's; efficient work of SME's brokers; use of common implementation date of regulatory changes it means that legislative changes come into force in precisely defined date.

Nowadays is a relevant adaptation of European experience of government support and regulation of small and medium enterprises to Ukraine conditions, implement of continuous communication between public authorities, business representatives, and community on creating effective instruments of business development.

The study showed that changes in the law have both positive and negative effects on the activity of SME's. So, we can say if the government wants to provide stable operation of SME's it needs to implement such tools:

1. The output of SME's to foreign markets (internationalization of SME's).
2. Differentiation interest rate loan in State Banks of Ukraine for the different sizes and legal forms enterprises.
3. Create business centres and business incubators on the base of leading universities.
4. Develop clear legislation norms of the establishment and implementation of E-Commerce and E-Business.
5. Constant interaction between government agencies, local authorities, scientists and entrepreneurs about harmonization of all legislation projects and regulations.
6. Target use of SME's tax deductions for the financial help to new enterprise, entrepreneurs that implement innovations or helps public authority, etc.

If entrepreneurs will feel themselves secure in the legal and personal terms, will know that all taxes and fees go to the socio-economic development of the region, are not used to cover deficits in the budget but to the introduction of new technologies, innovation, support new enterprises, then we can talk about economic development of Ukraine as a European state.